

Kryzys i prawda

Imperatywy przywrócanego porządku

Redakcja naukowa
ks. Grzegorz Noszczyk,
ks. Cezary Smuniewski

Księgarnia św. Jacka
Katowice 2013

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	7
<i>Giulio Maspero</i> LOGOS E FILIAZIONE: LA CRISI ETICO-EDUCATIVA ATTUALE.....	16
<i>Gianfranco Calabrese</i> LA CHIESA E L'EDUCAZIONE DELLA PERSONA. NELLA SOCIETÀ EUROPEA CONTEMPORANEA: TRA CRISI E PROPOSTA.....	28
<i>Jacek M. Połowianiuk</i> LE CRISI DEI SACERDOTI E LA FORMAZIONE SEMINARISTICA.....	44
<i>Janusz Królikowski</i> KRYZYS W KOŚCIELE I DROGI WYJŚCIA. PROPOZYCJE CZERPANE Z HISTORII KOŚCIOŁA.....	60
<i>Krzysztof Nowacki</i> „TRUDNA JEST TA MOWA”. KRYZYS DIALOGU?.....	72
<i>John Wauck</i> COMMUNICATIONS IN THE THIRD MILLENNIUM: CRISIS OR NEW SPRINGTIME?.....	84
<i>George J. Woodall</i> CRISIS IN MORAL THEOLOGY.....	92
<i>Bartosz Kuczmarwski</i> KRYZYS W RELACJI MIĘDZY CHRYSOLOGIĄ A LITURGIĄ. PROBLEM Z CHRYSOLOGICZNYM FUNDAMENTEM LITURGII.....	112
<i>Grzegorz Maj</i> PNEUMATOLOGIA W KRYZYSIE?.....	126

Tomasz Szyszka

PRZYCZYNY ORAZ SPOSOBY ZARADZANIA SYTUACJOM KRYZYSOWYM
W SYSTEMIE REDUKCJI JEZUICKICH W MAYNAS..... 148

Grzegorz Noszczyk

DEMOGRAPHIC ASPECTS OF FAMILY CRISIS IN THE AGE OF THE
RECESSION..... 166

Piotr Paweł Nogal, Zenon Trejnis

KRYZYS CZY ROZWÓJ. Z BADAŃ NAD POZYCJĄ WOJSKA W POLSKIEJ
RZECZPOSPOLITEJ LUDOWEJ W LATACH 1944-1989..... 176

Marek Andrzej Kociński

O KRYZYSACH POWIĄZANYCH Z MATEMATYKĄ JAKO NAUKĄ MYŚLENIA
I NARZĘDZIEM OPISU RZECZYWISTOŚCI..... 192

Marian Szymonik

ABY PRZEZWYCIĘŻYĆ KRYZYS CZŁOWIECZEŃSTWA. HUMANIZM
TOMISTYCZNY W SŁUŻBIE GODNOŚCI CZŁOWIEKA..... 208

Cezary Smuniewski

COME VINCERE LE AVVERSITÀ? L'ATTUALITÀ DEL PENSIERO
DEL BEATO JERZY POPIELUSZKO NEL SUPERAMENTO DELLE CRISI
CONTEMPORANEE..... 224

NOTY O AUTORACH..... 243

WSTĘP

Mówi się, że jeśli czegoś nie ma w internecie, to – być może – to coś nie istnieje. Podobnie rzecz wygląda z kryzysami. Jeśli jakiejś rzeczywistości nie dotyka kryzys, to – być może – ona również nie istnieje. Słowo „kryzys” jest często obecne w wypowiedziach na temat ekonomii, stosunków międzynarodowych, aktywności człowieka, jego kondycji zdrowotnej i duchowej, wydarzeń historycznych, religii, przyrody itp. Kryzys – jak się okazuje – może dotyczyć nawet magików i kuglarzy, o czym pisał wybitny polski poeta Konstanty Ildefons Gałczyński w wierszu pod znamienym tytułem *Kryzys w branży szarlatanów*. Ponieważ różne produkty głośno reklamowane przez umieszczonych w tytule szarlatanów nie cieszyły się jednak oczekiwanym popytem, poeta zakończył swój utwór w konwencji modlitewnej: „Ale krzyk nie pomaga, / wszyscy mówią, że błaga, / sztuczki w diabelskim pudle. / Więc Ty, Najświętsza Panno, / dopomóż szarlatanom, / by nie pomarli zimą jak wróble”.

Wyjątkowo interesująco postrzegał różne kryzysy ks. profesor Józef Tischner. Zapytany niegdyś w wywiadzie, czy przeżywał kiedykolwiek kryzys wiary, odpowiedział – jak to zwykł był czynić – zaskakująco i intrygująco: „Nie. A właściwie rzekłbym paradoksalnie, że w moim przypadku sama wiara jest kryzysem. Wiara to rdzeń życia. A życie to ciągle obumieranie i powstawanie na nowo. Stawiam sobie mnóstwo pytań, które kwestionują wiarę, ale one są częścią wiary. Gdy kochający pyta: Czy naprawdę mnie kochasz? jego pytanie należy do istoty miłości i jest znakiem jej kryzysu. Ale z drugiej strony jest w tym pytaniu jakaś radość płynąca z wiary, że odpowiedź przyniesie potwierdzenie”¹. Jeżeli iść w kierunku wyznaczonym przez myśl ks. Tischnera, to kryzys wydaje się nie tyle destrukcyjnym wydarzeniem, co raczej wielką siłą budzącą i zachęcającą człowieka, aby bardziej kochał, bardziej wierzył, bardziej żył i – wreszcie – bardziej był.

Współczesna refleksja teologiczna, nieunikająca słowa „kryzys”, niejako wpisuje się w „świat kryzysów”. Gdy jednak teolog mówi o kryzysie, to bardzo często oznacza, że chce mówić o nadziei, o dobrej przyszłości. Czytelnym przykładem może być tu Joseph Ratzinger. W jednym z wykładów na temat posługi kapłańskiej podjął on analizę sytuacji Kościoła po II Soborze Watykańskim i refleksję nad reformami wówczas zapoczątkowanymi. Zwrócił uwagę nie tylko na relację między tradycją a nowością, ale – co wydaje się kwestią zasadniczą – na twórcze napięcie między kryzysem a nadzieją: „W wizji Soboru odnowa mieściła w sobie w równej mierze ciągłość i zmianę, ale w rewolucyjnym klimacie owych lat już tylko zmiana zdawała się dawać nadzieję; wszystko, co przekazała tradycja,

¹ *Przekonać Pana Boga. Z ks. Józefem Tischnerem rozmawiają Dorota Zańko i Jarosław Gowin*, Kraków 1999, s. 9-10.

uchodziło teraz za balast, za pęta i zagrożenie, od których należało się wreszcie uwolnić. Tak więc godzina odnowy stała się najpierw godziną kryzysu². Czy takie ujęcie problematyki kryzysu nie oznacza, że kryzys w teologii jest zwiastunem czegoś nie tylko pozytywnego, ale lepszego? Konieczna wydaje się potrzeba głębokiej i twórczej refleksji nad „godziną kryzysu”, jej źródłem i siłą. To połączenie „kryzysu” z „nadzieją” jest obecne w całej myśli Josepha Ratzingera. Już bowiem jako Benedykt XVI w encyklice *Spe salvi*, w której pisze również o kryzysie, bardzo mocno akcentuje nadzieję. Wynika to nie tylko z faktu, że cały dokument traktuje o nadziei, lecz także z tego, że w świecie różnych przemijających kryzysów nadzieja pozostaje nieprzemijającą wartością. Gdy zatem Autor encykliki mówi o „aktualnym kryzysie wiary”, to łączy go z „kryzysem chrześcijańskiej nadziei”³. Również podejmując temat ludzkiego cierpienia, ten papież nie tylko mówi o nadziei, lecz także o pozytywnym rozwiązaniu kryzysów⁴.

Jak zatem rozumieć kryzysy, nie tylko te dotyczące zagadnień religijnych? Może należy pójść za wskazaniem Waltera Kaspera? Twierdzi on, że „kryzys” należy widzieć „jako wyzwanie, *kairos*, czyli sytuację daną i narzuconą przez Boga po to, aby ją przyjąć i kształtować”⁵. Teologicznej refleksji o *kairosie* w kontekście kryzysów podjął się także protestancki teolog Paul Tillich⁶. W teologii *kairos* oznacza czas, w którym Bóg działa, czas naznaczony Jego obecnością, Jego pełnią i Jego łaską. W Kościołach Wschodnich czas liturgii to właśnie *kairos*. Nie sposób pominąć tu kontekstu wykraczającego poza Biblię i poza teologię. Na myśl przychodzi tu chociażby uskrzydłony Kairos – jeden z greckich bożków, najmłodszy syn Zeusa. W starożytności przedstawił go Lizyp, nadworny rzeźbiarz Aleksandra Wielkiego. Kairosa można też oglądać w różnych ujęciach nie tylko w londyńskim British Museum, lecz także w Turynie, w Palazzo Medici we Florencji, w katedrze w Torcello, oraz w przyklasztornym muzeum w Trogirze w Chorwacji. Zawsze wygląda tak, jakby był gdzieś przelotem. Zazwyczaj trzyma wagę, jest łysy z tyłu głowy, a zarazem ma nieproporcjonalnie długą powiewającą grzywkę. Jeśli się już zatrzymał, to stoi na palcach, aby nawet nie sprawiać wrażenia bezruchu. W wieku XVI Francesco Salviati w rzymskim Palazzo Sacchetti przedstawił go nieco inaczej: pochylonego i jakby nieoczekiwanie zatrzymanego. Ale to tylko pozór. Włosy jednak są jeszcze rozwiane. Nie stoi w miejscu. Nie ma w nim nic z bezruchu. Nadal jest ulotny. Bo wszyscy, których mijał, mieli jedynie krótką chwilę, by go uchwycić, a wraz z nim uchwycić swoją szczęśliwą szansę. Skrzydła, zarówno te na plecach, jak i te mniejsze przy kostkach u stóp, sprawiają, że ciągle jest tym, który mija człowieka, a gdy tak już się stanie, nie można go złapać. Myśleli o nim nie tylko starożytni. Starożytny Kairos stał się także tematem

² J. Ratzinger, *Nowa pieśń dla Pana*, tł. J. Zychowicz, Kraków 1999, s. 251.

³ Por. Benedykt XVI, *Encyklika „Spe salvi”*, 17.

⁴ Por. *idem*, 39.

⁵ W. Kasper, *Śługa radości. Życie i posługa kapłańska*, tł. R. Zajączkowski, Kielce 2009, s. 9.

⁶ Por. P. Tillich, *The Interpretation of History*, New York 1936.

dla Jana Tzetzesa, dwunastowiecznego bizantyjskiego teologa historyka i pisarza. Gdy dziś myślimy o różnych kryzysach, to czy nie powinniśmy rozejrzeć się uważnie? Może mityczny Kairos właśnie zamierza zatrzymać się na chwilę, a my będziemy mogli go chwycić za włosy. Wykorzystamy okazję i kryzys stanie się wówczas szansą.

Czym są zatem kryzysy? Chrześcijaństwo od samego początku doświadcza trudnych sytuacji, o których można by powiedzieć, że są kryzysowe, a zarazem doświadcza takich wydarzeń, które trzeba uchwycić i zrozumieć. Historia uczy, że często były to momenty zwrotne, po których spełniały się pokładane wcześniej nadzieje. Jeśli dobrze wykorzystamy „godziny kryzysu”, może już niebawem będziemy mogli cieszyć się spełnioną nadzieją, którą one zapowiadają.

Niniejsza publikacja, zatytułowana *Kryzys i prawda. Imperatywy przywracaniego porządku*, jest próbą interdyscyplinarnego zdiagnozowania wielorakich kryzysów pojawiających się w różnorodnych dziedzinach życia, dającą jednocześnie wskazówki, jak z owych opresji wyjść w zgodzie z klasycznym rozumieniem wiary i nauki. Autorzy publikacji reprezentują różnorodne dziedziny wiedzy i aż czternaście, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, ośrodków akademickich, co bez wątpienia pozwala na pogłębioną analizę zjawiska kryzysu.

Książkę otwiera artykuł Giulia Maspero poświęcony współczesnemu kryzysowi etyczno-wychowawczemu *Logos i relacja synowska: współczesny kryzys etyczno-wychowawczy*. [Logos e filiazione: la crisi etico-educativa attuale]. Autor, analizując kondycję dzisiejszego człowieka, wskazuje na jego egzystencjalne ubóstwo przejawiające się w przekonaniu, że wszystko jest dozwolone, a religia i wiara wydają się niepotrzebne. Tymczasem podstawą kultury jest moralność. Propozycja odczytania współczesnego kryzysu etyki w świetle pojęcia Logosu prowadzi do konkluzji, że międzyludzka komunikacja potrzebuje wspólnego języka – opartego na tradycji – bez którego traci się możliwość wspólnotowego życia i przekazywania doświadczeń. W takim kontekście z coraz większą siłą staje się widoczna wizja chrześcijańskiej moralności, gdzie Bóg jest w ciągłej relacji z Synem, a On z Ojcem. Człowiek jest obrazem Boga, będącego w ciągłej relacji z pozostałymi Osobami i człowiekiem. Dlatego też wychowanie powinno bazować na relacji z innymi.

W kręgu zagadnień dotyczących problematyki wychowania pozostaje także tekst Gianfranca Calabrese zatytułowany *Kościół i wychowanie we współczesnym społeczeństwie europejskim: między kryzysem a propozycją*. [La chiesa e l'educazione della persona nella società europea contemporanea: tra crisi e proposta]. Autor diagnozuje kryzys formacyjny, zarówno w Kościele, jak i społeczeństwie, przez pryzmat rodziny jako miejsca przekazywania i doświadczania fundamentalnych wartości, które na przestrzeni wieków kształtowały osobę ludzką i zachodnie społeczeństwo. Istotne jest stwierdzenie, że kryzys nie ma tu podłoża jedynie ekonomicznego, lecz dotyczy przede wszystkim kultury, ponieważ dotyka dwóch środowisk – społeczeństwa i Kościoła – które spełniały dotychczas role wychowawcze i formacyjne. U podstaw tej sytuacji leży niekompletna i ideologicznie

bezrefleksyjna wizja antropologiczna, czyli sposób poznawania człowieka, jego roli w historii i w dziejach świata, jego relacji z innymi, z Bogiem. Aby ponownie odkryć wartość postrzegania człowieka w sposób integralny, konieczny jest powrót do idei, jaką zaproponowało chrześcijaństwo, które wywarło ogromny wpływ na kulturę europejską. Istotnym jest więc odzyskanie i wykorzystanie pedagogiki chrześcijańskiej, wyrażającej konkretną wizję antropologiczną.

Również formacji, choć tym razem seminaryjnej, poświęcony jest artykuł Jacka M. Połowianiuka zatytułowany *Kryzys kapłanów i formacja seminaryjna* [Le crisi dei sacerdoti e la formazione seminaristica], w którym autor podejmuje temat kryzysów w życiu kapłańskim. Formacja seminaryjna ma bezpośredni wpływ nie tylko na życie i posługę kapłańską, lecz wpaja także umiejętność zarządzania wielu kryzysom, które spotykają kapłanów. Autor sugeruje, że formacja winna być w seminariach prowadzona w taki sposób, aby uczyła przewyżczać przyszłe potencjalne kryzysy kapłańskie. Sposobem realizacji tego postulatu jest kompleksowa edukacja skoncentrowana na formacji chrystologicznej, ludzkiej, eklezjalnej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej. Akcent położony na formację chrystologiczną i wynikającą z niej formację eklezjalną powinien skutkować integracją całego procesu przygotowania kandydata do kapłaństwa.

Kryzys w Kościele i drogi wyjścia. Propozycje czerpane z historii Kościoła to tytuł artykułu Janusza Królikowskiego. Kryzys oznacza jakieś załamanie się fundamentalnej tożsamości. W tym znaczeniu można mówić o „kryzysie w Kościele”, mając na względzie jego wymiar ludzki i zewnętrzny. W wymiarze boskim Kościół nie podlega kryzysowi. Wychodząc z tego założenia, możemy wskazać w dzisiejszym Kościele trzy sfery kryzysu: liturgia, władza i wiara. W niektórych wypadkach te przejawy kryzysu są bardzo wyraźne i ekspansywne. Mając na względzie znalezienie rozwiązania obecnego kryzysu, autor proponuje wykorzystanie historycznych doświadczeń. Pokazuje najpierw, że w dziejach Kościoła kryzys jawi się jako pewne stałe doświadczenie, czasami przyjmując powszechny zakres.

Takie kryzysy miały na przykład miejsce w Kościele w wieku IV, gdy nastąpił tak zwany „zwrot konstantyński”, czy też w wieku XVI, gdy Kościół uległ skrajnemu sklerykalizowaniu. Mimo wszystko Kościół ocalał swoją tożsamość i wzmocnił się w pełnionej misji. Lekcja historii mówi, że było to możliwe, gdyż postawił po pierwsze na zachowanie, nawet jeśli w uproszczonej formie teologicznej, dziedzictwa objawionego; po wtóre na wzmocnienie władzy w Kościele, pogłębiając jej rozumienie teologiczne; i wreszcie ożywił liturgię jako podstawowy przejaw życia Kościoła. Ta lekcja wyływająca z historii jawi się jako adekwatna możliwość reagowania na współczesny kryzys w Kościele.

Krzysztof Nowacki w studium o znamienym tytule *Trudna jest ta mowa. Kryzys dialogu?*, zwraca uwagę na relacje Kościoła ze światem, bardziej szczegółowo, duchownych ze świeckimi. Autor podkreśla widoczny przełom, jaki nastąpił po *Vaticanium II* w teologii, ekumenizmie oraz dialogu międzyreligijnym. Nieco inaczej jest z dialogiem wewnątrzkościelnym. Trudności zauważa się już

na poziomie komunikacji werbalnej pomiędzy duchownymi a wiernymi. W treści artykułu znajdziemy także próbę odpowiedzi na pytanie: Jak dziś głosić Słowo Boże? Młodym rygorystyczny, a czasami archaiczny język nie zawsze odpowiada. Nieco inaczej – na co zwraca uwagę autor publikacji – tę kwestię widzi starsze pokolenie. Oni chcą słyszeć wyraźnie i dobitnie. Kościół traktują jako „ostatnią deskę ratunku” na szerzący się w świecie liberalizm, wszechobecną psychologię oraz ciągle mówienie tylko o pozytywnym myśleniu i nastawieniu do życia. Czy taki stan jest wynikiem kryzysu dialogu, czy raczej staniem na straży objawienia, które nie zawsze idzie w parze z dzisiejszym światem zdominowanym przez laksyzm moralny, liberalizm, współczesną „nowomowę”? Odpowiedź nie jest jednoznaczna. Jednak wniosek wydaje się oczywisty. Dialog to niewątpliwie jedna z wielu dróg prowadzących do porozumienia, który nieustannie powinien być prowadzony i pogłębiany.

W kręgu zagadnień dotyczących dialogu pozostaje również publikacja zatytułowana *Komunikacja w trzecim millenium. Kryzys czy nowa wiosna?* [Communications in the Third Millennium: Crisis or New Springtime?]. John Wauck, opisując zmiany związane z obecnym szybkim rozwojem technologii, zwłaszcza Internetu i funkcjonujących w nim portali społecznościowych, zwraca uwagę, że współczesne społeczeństwo otrzymuje dziś o wiele większą ilość wiadomości niż kiedykolwiek, jednak z powodu braku źródeł informacji lub ich ogromu. wybór źródeł, ludzie nie przyswajają tych danych, a tym bardziej nie poddają ich należytej analizie. Zmieniło to także model relacji społecznych, które coraz bardziej oparają się na tak zwanym „kontakcie online”. Nie może to iść w parze z fundamentalnym aspektem życia Kościoła, który jest osadzony na kontaktach personalnych. Ów szybki rozwój technologii, z jednej strony niosący ze sobą zagrożenia demoralizacji i przestępczości w sieci, daje jednak także ogromne szanse ewangelizacyjne. Paradoksalnie, właśnie odmienność Kościoła katolickiego, polegająca na wadze, jaką przywiązuje on do osobistej relacji, może być zachętą dla ludzi rozczarowanych obecnie zyskującymi na popularności modelami komunikacji.

Na *Kryzys w teologii moralnej* [Crisis in moral theology] zwraca uwagę autor kolejnego artykułu – George J. Woodall. Przedmiotem publikacji jest kryzys teologii moralnej, którego jesteśmy świadkami w ostatnim pięćdziesięcioleciu. Autor opisuje źródła tego kryzysu, analizując dokumenty Kościoła i literaturę przedmiotu. Woodall w swojej rozprawie charakteryzuje elementy kryzysu teologii moralnej, jednocześnie odnosząc się do różnic pomiędzy „prawdą moralną” i „normami moralnymi”. Ważne miejsce w rozważaniach na temat kryzysu w teologii moralnej zajmują ludzka natura i sumienie.

Pozostając w obszarze kryzysu w teologii, Bartosz Kuczmarski prezentuje studium zatytułowane *Kryzys w relacji między chrystologią a liturgią. Problem z chrystologicznym fundamentem liturgii*. Autor zajmuje się kwestią relacji, jaka zachodzi między refleksją chrystologiczną a liturgiczną, i pyta: na ile obecnie przeżywana liturgia otwiera nas na tajemnice Jezusa Chrystusa? Czy świadomość

liturgiczna jest wystarczająco zakorzeniona w fundamencie chrystologicznym, jakim jest dogmat chalcedoński? Autor rozważa, czy kryzys w liturgii nie wynika z zachwiania tej relacji. Powołując się na myśl Benedykta XVI, autor stara się ukazać pewne kierunki, które mogą na nowo naświetlić nierozłączność liturgii i chrystologii. Dobrze rozumiana i celebrowana liturgia zawsze powinna prowadzić, z całym bogactwem dogmatycznym, do kontemplacji Jezusa Chrystusa, do spotkania z Osobą Pana, które umożliwi uwielbienie Trójcy Świętej.

Również o kryzysie w teologii, tym razem w zakresie dogmatyki, pisze Grzegorz Maj w artykule zatytułowanym *Pneumatologia w kryzysie?* Autor zwraca uwagę, że chociaż ostatnie dziesięciolecia były dla pneumatologii bardzo korzystne i owocne, pytanie, które jest jednocześnie tytułem jego opracowania, pozostaje wciąż aktualne. Nie należy go traktować jako krytyki aktualnego dorobku teologii, ale jako próbę uwypuklenia tych obszarów teologii, które już otrzymały bądź ciągle potrzebują pogłębienia w kontekście nauki o Duchu Świętym. Publikacja traktuje o pneumatologicznym kryzysie w trzech wymiarach. Najpierw zaprezentowana jest aktualna dyskusja dotycząca kwestii związanych bezpośrednio z Osobą Ducha Świętego, Jego pochodzeniem i relacją z Ojcem; jest to niejako próba określenia tożsamości Parakleta. Druga część opracowania poświęcona jest intymnej relacji Pocieszyciela z Synem, ze zwróceniem szczególnej uwagi na Ich jedność w dziele zbawienia. Kolejna część artykułu traktuje o pneumatologii w jej relacji do eklezjologii. Na końcu znajduje się podsumowanie owych obszarów, prezentujące jednocześnie perspektywy, jakie rysują się przed aktualną nauką pneumatologiczną. Autor utrzymuje, że jest niezwykle istotne, aby dokonywać nieustannej refleksji o Pocieszycielu, gdyż może to pomóc zrozumieć procesy zachodzące w świecie i człowieku, w Kościele i kulturze.

O historycznym już kryzysie związanym z działalnością misyjną Kościoła w tekście zatytułowanym *Przyczyny oraz sposoby zarządzania sytuacjom kryzysowym w systemie redukcji jezuickich w Maynas* pisze Tomasz Szyszka. Autor zaznacza, że działalność misyjna Towarzystwa Jezusowego w ramach projektu tzw. „redukcji jezuickich” w XVII i XVIII wieku budziła i budzi do tej pory spore zainteresowanie, ale też wiele kontrowersji. Jezuicy misjonarze z wielką konsekwencją oraz determinacją realizowali projekt zakładania wiosek misyjnych (redukcji), w celu cywilizowania, ewangelizowania oraz ochrony Indian. To jezuickie przedsięwzięcie, zakrojone na bardzo szeroką skalę i obejmujące cały Nowy Świat, niejako siłą rzeczy ocierało się o rozmaite sytuacje kryzysowe, dotyczące życia i pracy samych misjonarzy, jak również Indian mających z nimi kontakt. Inna płaszczyzna, na której pojawiało się bardzo wiele napięć, to sfera społeczno-kulturowa i polityczna społeczeństwa kolonialnego. Jezuici zdawali sobie sprawę z wagi tego problemu, dlatego też wypracowali godne uwagi mechanizmy pomagające unikać i zabezpieczać się przed zgubnymi w skutkach sytuacjami konfliktowymi, jak również odnajdywać się w nich i je rozwiązywać. Nadrzędnym celem tak opracowanej strategii było poszukiwanie optymalnych

możliwości realizowania założonych celów projektu redukcyjnego, jakimi była efektywna i wieloaspektowa praca misyjna z Indianami oraz dla dobra Indian. Stąd też wypracowane przez jezuitów w XVII i XVIII wieku w Ameryce Łacińskiej strategie pokonywania sytuacji kryzysowych są warte uwagi i pogłębionej refleksji badawczej.

Pozostając w kręgu zagadnień z zakresu nauki społecznej Kościoła, Grzegorz Noszczyk w artykule zatytułowanym *Demograficzne aspekty kryzysu rodziny w dobie recesji państwa* [Demographic aspects of family crisis in the age of the recession] zwraca uwagę na aksjologiczne i ekonomiczne uwarunkowania, które wpływają na demografię polskiej rodziny w ostatnich latach. Autor uważa, że kryzysy ekonomiczne państw inspirujących się w swym rozwoju ideologią liberalną przekładają się bezpośrednio nie tylko na ekonomiczną kondycję rodzin żyjących w społeczeństwach kapitalistycznych, lecz przede wszystkim na ich świadomość moralną. Wpływ ideologii liberalnej na zmiany zachodzące w rodzinach skutkuje niewłaściwym pojmowaniem roli i zadań rodziny we współczesnym świecie. Destrukcja rodziny winna być zatem rozpatrywana nie tylko w kategoriach samej teologii moralnej czy filozofii wychowania, lecz w oparciu o komplementarne rozstrzygnięcia naukowe.

Interdyscyplinarny charakter niniejszej publikacji podkreśla kolejny artykuł, Piotra Pawła Nogala i Zenona Trejnisa zatytułowany *Kryzys czy rozwój. Z badań nad pozycją wojska w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej w latach 1944-1989*. Wojsko – jak piszą autorzy – z samej swojej istoty odgrywa ważną rolę nie tylko w okresie konfliktów zbrojnych, lecz także podczas procesów kształtowania się państwa. Zamiarem autorów publikowanego tekstu jest dokonanie wstępnej charakterystyki polskich sił zbrojnych w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej w latach 1944-1989. Tekst podzielono na trzy części. W pierwszej z nich ukazano międzynarodowy oraz polityczny kontekst powstania Wojska Polskiego w ZSRR. Druga część tekstu została poświęcona stosunkom cywilno-wojskowym w PRL.

W ostatniej części artykułu omówiono pozycję i funkcję armii w totalitarnym i autorytarnym państwie. Autorzy zwracają także uwagę na fakt, że lata 1981-1989 stanowią najbardziej ponury etap historii powojennej Polski, w którym głównym aktorem na scenie politycznej było ludowe Wojsko Polskie z gen. Wojciechem Jaruzelskim na czele. Służyło ono obronie totalitarnego i autorytarnego systemu ówczesnej władzy oraz rozbiciu Solidarności.

Interesująco *O kryzysach powiązanych z matematyką jako nauką myślenia i narzędziem opisu rzeczywistości* pisze Marek Kociński. Praca przedstawia kryzysy związane z tą ścisłą dyscypliną nauki i opisuje teoretyczne trudności, które pojawiły się w konsekwencji badań matematycznych. Jak się okazało, kryzysy miały długofalowo pozytywny wpływ na rozwój matematyki. Dalsza część pracy poświęcona jest konsekwencjom praktycznego użycia modeli matematycznych. Autor wykazał, że błędne rozumienie znaczenia takich modeli w finansach było jedną z przyczyn wielkich kryzysów finansowych ostatnich dekad. Z opisanych

faktów wynika, że skuteczne i na dużą skalę użycie modeli matematycznych, opisujących ludzką działalność, jest bardzo trudne oraz że nadmierne zaufanie do takich modeli jest w wysokim stopniu niebezpieczne i może wyrządzić szkodę w realnym życiu. W ostatniej części pracy pokazane zostało również, że użycie zaawansowane metod matematycznych może nie dawać istotnego polepszenia skuteczności w stosunku do metod prostych, nieopierających się na skomplikowanym wnioskowaniu.

Wracając do zagadnień bliższych filozofii chrześcijańskiej, warto zwrócić uwagę na tekst Mariana Szymonika zatytułowany *Aby przewyciężyć kryzys człowieczeństwa. Humanizm tomistyczny w służbie godności człowieka*. Współczesność jest niewątpliwie czasem ideowego ścierania się ze sobą różnorodnych koncepcji humanizmów. Na tle wielu doktryn, podkreślających wartość człowieka jako osoby, interesująco jawi się współczesny humanizm tomistyczny, nawiązujący do ciągle aktualnej myśli św. Tomasza z Akwinu. Waler tej doktryny polega na tym, że daje ona całościowy i integralny obraz tego, kim jest człowiek. Sam zaś tomizm ma tę zaletę, jak podkreślają znawcy przedmiotu, że unika stanowisk skrajnych. W ten sposób obraz rzeczywistości, w tym wypadku człowieka, staje się bardziej prawdziwy. I chociaż dzisiaj tomizm nie jest filozofią szczególnie preferowaną w ośrodkach naukowych, z wyjątkiem rzetelnych szkół tomistycznych, to nie znaczy, że jest filozofią przebrzmiałą. Przeciwnie, jak twierdzi autor artykułu, może on oddać wielkie usługi w naświetleniu, czym naprawdę jest godność człowieka jako osoby.

Niniejszą publikację zamyka tekst autorstwa Cezarego Smuniewskiego zatytułowany *Jak pokonywać przeciwności? Aktualność myśli bł. ks. Jerzego Popiełuszki w przewyciężaniu współczesnych kryzysów*. [Come vincere le avversità? L'attualità del pensiero del beato Jerzy Popiełuszko nel superamento delle crisi contemporanee]. Autor podejmuje temat wybranych współczesnych kryzysów w życiu Kościoła, odnosząc je do życia i nauczania bł. ks. Jerzego Popiełuszki. W przedstawionym opracowaniu podjęte zostały takie zagadnienia, jak: aktualność myśli i przesłania męczennika z Warszawy we współczesnej kondycji Kościoła; powołanie kapłańskie na tle przeciwności danej epoki; kryzys obecności duszpasterza w społeczeństwie; kryzys relacji między *sacrum*, a kwestiami społecznymi; kryzys odwagi i wreszcie kryzys ewangelizacji i prowadzenia ludzi do Boga. Autor dochodzi do wniosku, że kryzysów dotyczących społeczeństwo nie należy sprowadzać do wąskiego wymiaru ekonomicznego, politycznego, społecznego i kulturowego, dostrzega natomiast konieczność obrony praw człowieka i sprawiedliwości społecznej. W czasach kryzysów religia ma do spełnienia niezastąpioną rolę przypominania o Bogu. Autor ma na myśli taką teologię, która za punkt wyjścia przyjmuje nie człowieka i świat, w którym on żyje, ale Boga w Jego istocie. Chodzi o teologię, która bierze początek z Boga i nieprzerwanie mówi o Bogu, a w konsekwencji mówi także o człowieku i świecie.

ks. Grzegorz Noszczyk
ks. Cezary Smuniewski

NOTY O AUTORACH

Calabrese Gianfranco – ks. prof. dr n. teol., Wydział Teologiczny w Północnych Włoszech – Genua. (Facoltà Teologica dell'Italia Settentrionale-Sezione – Genova). Dyrektor Wydziału Katechetycznego Diecezji Genua. Autor m.in.:

G. Calabrese, *Per un'ecclesiologia trinitaria. il mistero di Dio e il mistero della Chiesa per la salvezza dell'uomo*, Bologna 2000.

G. Calabrese, *Vita consacrata e dialogo interreligioso. Per una reciproca fecondazione*, Bologna 2008.

G. Calabrese, *Dizionario di ecclesiologia*, (współredakcja z: P. Goyret, O. F. Piazza), Roma 2010.

Kociński Marek Andrzej – dr. Katedra Zastosowań Matematyki w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego – Warszawa. Autor m.in.:

M. Kociński, *Hedging of the European option in discrete time under proportional transaction costs*, „Mathematical Methods of Operations Research” 59 (2004), s. 315-328.

M. Kociński, *Pricing of the American option in discrete time with proportional transaction costs*, „Mathematical Methods of Operations Research” 53 (2001), s. 67-88.

M. Kociński, *Hedging in the CRR model under concave transaction costs*, „Demonstratio Mathematica” 34 (2001), s. 497-512.

Królikowski Janusz – ks. dr hab. prof. UPJPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II – Kraków. Autor m.in.:

„Przez zasługi ich skuteczne”. *Godzinki staropolskie*, wydanie i opracowanie A. Gąsior, J. Królikowski, Biblos, Tarnów 2011, ss. 275;

Serce me daję. wydanie i opracowanie J. Królikowski, Biblos, Tarnów 2012, ss. 106.

J. Królikowski, *Teologiczne i duchowe znaczenie historii Kościoła*, w: *Dzieje diecezji tarnowskiej*, t. 2: *Instytucje i wydarzenia*, A. Gąsior, J. Królikowski (red.), Tarnów 2012, s. 49-68.

Kuczmarowski Bartosz – mgr lic. teol. Doktorant w Papieskim Wydziale Teologicznym – Warszawa.

Maj Grzegorz – ks. dr n. teol. Ukończył Papieski Uniwersytet Św. Krzyża w Rzymie. Wikariusz par. Wola Zarzycka. Autor m.in.:

G. Maj, *Pneumatologia Carlo Porro. Analiza źródłowa w świetle teologii posoborowej*, Roma 2011. ss.122.

G. Maj, *L'azione universale del Paraclito*, „Studia Oecumenica” 11 (2011), s. 55-74.

Maspero Giulio – ks. prof. dr n. teol. Wydział Teologiczny Papieskiego Uniwersytetu Św. Krzyża – Rzym. Członek Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Patrystycznych (AIEP) i członek zwyczajny Papieskiej Akademii Teologicznej (PATH). Autor m.in.:

G. Maspero, *Trinity and Man*, Brill, Leuven 2007, ss. 216.

G. Maspero, *Uno perché trino. Breve introduzione al trattato su Dio*, Siena 2011, ss. 142.

G. Maspero – R.J. Wozniak (red.), *Rethinking Trinitarian Theology: Disputed Questions And Contemporary Issues in Trinitarian Theology*, London-New York, 2012, ss. 400.

Nogal Piotr Paweł – mgr politologii w zakresie nauk politycznych. Pracownik Departamentu Bezpieczeństwa Gospodarczego w Ministerstwie Gospodarki.

P.P. Nogal, *Etyka cywilnych służb specjalnych w Polsce – zarys problematyki*, w: *Interdyscyplinarny wymiar bezpieczeństwa*, M. Adamkiewicz (red. nauk.), Warszawa 2012, s. 183-192.

Noszczyk Grzegorz – ks. dr n. teol. Zakład Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego – Katowice. Członek Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej (ET). Autor m.in.:

Bezdroża globalnej wioski, red. nauk. G. Noszczyk, Kraków – Sosnowiec 2007, ss. 207.

G. Noszczyk, *W poszukiwaniu natury solidarności*, „Zeszyty Pastoralne Instytutu Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej”. *Ordo Dei Inspiracje myślą bł. Jana Pawła II*, 12 (2011), s. 96-108.

Teologia i polityka. Czy istnieje w Polsce teologia polityczna?, G. Noszczyk, A. Wuwer (red. nauk.), Katowice 2011, ss. 232.

Nowacki Krzysztof – dr n. teol. Autor m.in.:

K. Nowacki, „*Puste piekło*” a grzech nieodpuszczalny: *Błuznierstwo przeciw Duchowi Świętemu*”, w: *Dramatyczne pytania naszego wieku*, Kolekcja Communio, nr 17, s. 349-383.

K. Nowacki, *Brak i nadmiar fantazji*, „*Fantazja*, Communio. Międzynarodowy Przegląd Teologiczny” 29 (2009), nr 3, s. 3-19.

K. Nowacki, *Kryzys spowiedzi czy kryzys spowiadających?*, w: *Poradnik spowiednika*, Warszawa 2010, C. 14, s. 1-17.

Połowianiuk Jacek M. – ks. dr prawa kanonicznego, Kongregacja ds. Duchowieństwa – Watykan. Autor m.in.:

J.M. Połowianiuk, *La formazione seminaristica nei seminari polacchi secondo i sinodi diocesani negli anni 1983-2010*, Roma 2011, ss. 253.

Smuniewski Cezary – ks. dr n. teol. Akademia Obrony Narodowej – Warszawa.
Autor m.in.:

C. Smuniewski, *Eucharystia – Boski Wędrowiec. Szkice z eucharystologii antropologicznej*, Tarnów, ss. 232.

C. Smuniewski, *Bóg, człowiek, komunია. Eschatologiczne ukierunkowanie komunii eucharystycznej w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa, ss. 253.

C. Smuniewski, *L'identità del sacerdote alla luce della Santissima Eucaristia*, „Sacrum Ministerium” XVII (2011) 2, s. 79-93.

Szymonik Marian – ks. dr n. teol. Wyższy Instytut Teologiczny – Częstochowa.
Autor m.in.:

M. Szymonik, *Etos artysty w świetle listu do artystów Jana Pawła II*, w: G. Noszczyk (red.), *Zapomniana natura rzeczy. Kościół wobec współczesnych patologii społecznych*, Katowice–Sosnowiec 2005, s. 127-144.

M. Szymonik, *Aksjologiczne podstawy kultury w ujęciu bł. Jana Pawła II*, „Zeszyty Pastoralne Instytutu Akcji Katolickiej Diecezji Sosnowieckiej”. *Ordo Dei Inspiracje myślą bł. Jana Pawła II*, 12 (2011), s. 37-56.

M. Szymonik, *Szukając natchnienia wiary*, Częstochowa 2011, ss. 212.

Szyszka Tomasz SVD – ks. dr n. teol. Sekcja Misjologii, Katedra Historii Misji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego – Warszawa. Wcześniej pracował jako misjonarz na Altiplano boliwijskim. Autor m.in.:

T. Szyszka, *Zmagania ewangelizacyjne w Ameryce Łacińskiej okresu kolonialnego*, w: *Dzieje kultury latynoamerykańskiej*, M. Gawrycki (red.), Warszawa 2009, s. 120-130.

T. Szyszka, *Spotkanie Jana Pawła II z autochtonami Ekwadoru*, w: *Jan Paweł II w Ekwadorze*, T. Szyszka (red.), Warszawa 2009, s. 79-127.

T. Szyszka, *Redukcje jezuickie. Modelowy projekt promocji ludzkiej z okresu kolonialnego*, w: *Działalność misyjna i promocja ludzka. Teoria i praktyka eklezyjalna*, J. Stali (red.), Lublin 2011, s. 271-293.

Trejnis Zenon – dr hab. w zakresie nauk o polityce, profesor WAT. Kierownik Zakładu Bezpieczeństwa Narodowego na Wydziale Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej – Warszawa. Autor m.in.:

Z. Trejnis, *Siły Zbrojne w państwie demokratycznym i autorytarnym*, Toruń 1997, ss. 358.

Z. Trejnis, *System bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego RP*, w: *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, D. Waniek, M. Gulczyński (red.), Warszawa 2009, s. 245-263.

Z. Trejnis, *Zarządzanie kryzysowe na poziomie lokalnym*, w: *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, W. Fehler (red.), Warszawa 2009, s. 175-184.

Wauck John – ks. prof. dr n. teol. Papieski Uniwersytet Św. Krzyża – Rzym. Kapłan prałatury Opus Dei. Autor m.in.:

J. Wauck, *Walker Percy's „Science” of Fiction: Literary Art and the Cold Hand of Theory*, Roma 2008.

Un cammino attraverso il mondo, Torino 2008, a St. Josemaría Escrivá anthology, edited and introduced by John Wauck.

J. Wauck, „*News*” as a *Theological Category*, delivered at the 10th Convegno Internazionale su „La Natura della Religione in Contesto Teologico” della Facoltà di Teologia della Pontificia Università della Santa Croce, 2006, pubblicata negli atti del convegno, 2007.

Woodall George J. – ks. prof. dr teologii moralnej. Wydział Teologiczny Ateneum Regina Apostolorum – Rzym; Papieski Uniwersytet Świętego Tomasza (Angelicum) – Rzym; Instytut Marywale – Birmingham. Autor m.in.:

G.J. Woodall, „*Humanae vitae*”: *Forty Years on: A New Commentary*, Oxford – Maryvale – Birmingham, 2008.

G.J. Woodall, *A Passion for Justice: An Introductory Guide of the Code of Canon Law*, Leominster, 2011.